

убийств: учебное пособие / В. Бахин, Б. Байжасаров, М. Когамов. - Алматы, 2000. - С. 37.

3. Бородулин А.И. Методические и практические основы расследования убийств, совершенных наёмными лицами: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза" / А.И. Бородулин. - М., 1996. - 19 с.

4. Будылёв В.А. Основания выдвижения версии о совершении убийства по заказу: методические рекомендации для следователей / В.А. Будылев. - Саратов, 1996. - 186 с.

5. Криминалистика: учебник. / Под ред. Н.П. Яблокова. - М., 2002. - С. 138-144.

6. Центров Е.Е. Криминалистическое учение о потерпевшем / Е.Е. Центров. - М., 1988. - 159 с.

7. Шорин И.Ю. Криминалистические аспекты борьбы с преступлениями, совершаемые с использованием дистанционно-управляемых устройств: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза" / И.Ю. Шорин. - Саратов, 2001. - 18 с.

Несвітайло І.І.,

здобувач кафедри криміналістики

Національного університету "Одеська юридична академія"

Надійшла до редакції: 11.09.2015

УДК 343.141

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ОБСТАВИН ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Павлютін Ю. М.

Стаття присвячена особливостям доказування в кримінальних провадженнях, розпочатих за ознаками легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. З урахуванням відомостей, що впливають із кримінально-правової та криміналістичної характеристики злочину, визначено особливості предмета доказування, які є характерними для кримінальних проваджень зазначеної категорії. Встановлено, що обставини, які підлягають доказуванню, залежать від зв'язку легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з основною злочинною діяльністю.

Ключові слова: докази, доказування, предмет доказування, легалізація (відмивання) доходів, предмет розслідування.

Статья посвящена особенностям доказывания по уголовным производствам, начатым по признакам легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем. С учетом сведений, вытекающих из уголовно-правовой и криминалистической характеристик преступления, определены особенности предмета доказывания, которые являются характерными для уголовных производств указанной категории. Установлено, что обстоятельства, подлежащие доказыванию, зависят от связи легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем, с основной преступной деятельностью.

Ключевые слова: доказательства, доказывание, предмет доказывания, легализация (отмывание) доходов, предмет расследования.

The article is devoted to the peculiarities of proof in criminal proceedings initiated on the basis of the legalization (laundering) of proceeds from crime. Given the information arising from the criminal-legal and criminological characteristics of crime, the peculiarities of the subject of proof that are specific to criminal proceedings that category. Established that the circumstances to be proved, depending on the connection to the legalization (laundering) of proceeds of crime with the main criminal activities.

Keywords: proofs, finishing telling, proof object, legalization (laundering) of proceeds, subject of investigation.

Процес розслідування злочину спрямований на отримання достовірної інформації про реальну дійсність, яка мала місце при вчиненні злочину. Розслідування є пізнавальною діяльністю слідчого, яка спрямована на пошук, фіксацію, збирання, вилучення, перевірку та оцінку фактичних даних (інформації) про обставини вчинення кримінального правопорушення. Пізнавальна діяльність слідчого, спрямована на встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення, здійснюється у формі доказування.

Як показує слідча та судова практика, певні труднощі в працівників органів досудового розслідування існують при доказуванні фактів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, що потребує кропіткої роботи з установами всіх обставин учинення злочину, значних зусиль і професіоналізму.

У світлі прийняття Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році кримінальний процес зазнав концептуальних змін щодо процесу розслідування - початку кримінального провадження, порядку проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, повноважень слідчого тощо. Ці зміни стали рушійною силою для нового витка наукових досліджень проблем доказування в кримінальному процесі.

Вивчення проблем доказів і доказування завжди було центральною темою в науці кримінального процесу. Загальні питання кримінально-процесуального доказування, з позицій кримінального права та процесу, криміналістики, кримінології та оперативно-розшукової діяльності досліджували у своїх працях такі вітчизняні вчені, як: О. М. Бандурка, В. П. Бахін, В. П. Берназ, В. І. Галаган, Ю. М. Грошевий, В. А. Іщенко, М. Й. Коржанський, В. К. Лисиченко, Л. М. Лобойко, Є. Д. Лук'яничков, Г. А. Матусовський, Л. Д. Удалова. Окремі питання доказування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, висвітлювались у працях Л.І. Аркуші, А.Ф. Волобуєва, І.В. Клинка, М.В. Салтевського та інших. Проте, незважаючи на наявні наукові напрацювання, відомий міжнародний досвід протидії цьому злочину та існуючі засоби його викриття, невирішеним залишається ряд суттєвих проблемних питань, які стосуються специфіки доказування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Таке становище слід розглядати як один із чинників, який сповільнює

загальний процес боротьби з організованою злочинністю в нашій країні.

Викладене обумовлює необхідність розроблення теоретичних положень, висновків і рекомендацій, спрямованих на практичне вдосконалення кримінально-процесуального доказування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також його процесуальних та оперативних-розшукових засобів.

У зв'язку з цим мета статті полягає у встановленні особливостей доказування обставин вчинення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, враховуючи такі характерні риси, як зв'язок цього злочину з основною злочинною діяльністю та метою одержання особою коштів чи іншого майна злочинним шляхом.

Для України легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є порівняно новим видом злочину. Статистичні дані переконують у неготовності української правоохоронної системи ефективно боротися з цим кримінальним явищем. Так, за даними Генеральної прокуратури України, за період з 2013 року по жовтень 2015 року правоохоронними органами обліковано 790 кримінальних проваджень, з яких у 277 вручено повідомлення про підозру, а спрямовано до суду з обвинувальним актом лише 224 [1].

На стан розслідування цієї категорії злочинів суттєво впливають висока латентність даного виду злочину, приховані механізми легалізації з відповідними фінансовими операціями, склад злочинних груп із диференційованим поділом ролей, що спеціалізуються на цьому злочині, відсутність дієвих механізмів відстеження "брудних" фінансових потоків за кордон, найгостріший дефіцит кваліфікованого кадрового апарату правоохоронних органів для боротьби з цими злочинами, гостра нестача відповідного методичного забезпечення процесів виявлення та розслідування цих злочинів. І це лише частина проблем, що істотно гальмують прогрес у виявленні й розкритті фактів легалізації злочинних доходів.

Наведені дані свідчать, що розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є дуже складним процесом, а тому до нього необхідно ставитися розважливо та відповідально.

Виходячи зі змісту п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України, у кримінальному провадженні підлягають доказуванню: 1) подія кримінального правопорушення; 2) винуватість обвинуваченого; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення; 5) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру тощо. Сукупність цих обставин прийнято вважати загальним предметом доказування, під яким розуміється сукупність обставин, передбачених кримінально-процесуальним законом, установлення яких необхідно для правильного вирішення первинної інформації, висунення версій і визначення напрямків розслідування й відповідних комплексів процесуальних дій; виявлення, фіксації, збирання, вилучення, перевірки, оцінки та закріплення фактичних даних і формулювання висновку про обставини, що мають значення для кримінального провадження [2, 178].

В окремому кримінальному провадженні обставини, які входять до предмета доказування, конкретизуються та індивідуалізуються, тобто в ньому існує конкретний предмет доказування, який визначається загальним поняттям злочину й ознаками конкретного складу, ви-

кладеними в тій чи іншій статті [3, 35].

У ході доказування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, слід звернути увагу на таку особливість, як зв'язок дій щодо легалізації незаконно отриманих доходів зі злочином, котрий за чинним законодавством віднесено до розряду предикатних.

Обов'язковою умовою є виявлення й доведення зв'язку легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з основною злочинною діяльністю. Вказівка в редакції ст. 209 КК України на злочинний спосіб одержання доходів, що легалізуються, ставить перед слідчими підрозділами досить непросте завдання доказування цієї обставини. Це фактично означає, що кримінальні провадження, розпочаті за вказаними статтями, можуть розслідуватися тільки в поєднанні з кримінальними провадженнями про основний (предикатний) злочин, у результаті якого й були одержані грошові кошти або інше майно. Зазначені положення стали приводом для наукової дискусії.

Аналіз наукових досліджень із цього питання та практики розслідування кримінальних проваджень дає підстави виокремити такі точки зору щодо процесуального значення факту вчинення предикатного злочину для притягнення винних до кримінальної відповідальності та подальшого розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Так, перша точка зору полягає в тому, що не потрібно врахувати предикатний злочин під час притягнення до відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів. Зокрема, О.О. Дудоров зазначає, що для застосування ст. 209 КК України достатньо "усвідомлення винним того, що він вчинює дії з майном, здобутим злочинним шляхом" [4, 548]. Цієї ж позиції дотримуються інші автори, зазначаючи, що сучасна діяльність з легалізації тінювих доходів досить відокремлюється від злочинних дій з вилучення таких доходів. У зв'язку з цим подібна діяльність може розглядатися як самостійна підстава відповідальності незалежно від відповідальності за правопорушення, що є засобом вилучення незаконних доходів. Таким рішенням забезпечується також превентивна роль заходів боротьби з легалізацією тінювих доходів щодо злочинів, які є джерелом незаконних доходів [5, 11].

Інша точка зору полягає в тому, що серед теоретиків і практиків набула поширення думка про те, що притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 209 КК України можливо лише за наявності вироку суду, яким особу засуджено за вчинення так званого "основного" злочину, внаслідок якого в неї з'являються рухоме чи нерухоме майно, майнові та немайнові права [6, 13]. Така позиція заснована на тлумаченні конституційного принципу презумпції невинуватості, сформульованого в ст. 63 Конституції та ст. 17 КПК України. Як відомо, основний зміст цієї керівної засади полягає в тому, що особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення й не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено та встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Саме тому деякі вчені вважають, що провадження за ст. 209 КК України необхідно розпочинати лише за умови набрання законної сили обвинувальним вироком суду по предикатному злочину, тобто "злочинний шлях" здобуття доходів має бути остаточно юридично визнаним у кожному конкретному випадку. Про це, зокрема, зазначає В.М. Попович [7, 397].

Таким чином, прихильники цієї позиції вважають,

що притягнення до кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, не можливе, якщо відсутній обвинувальний вирок у так званому “основному” злочині, що є джерелом доходів, призначених для відмивання, адже суперечить принципу презумпції невинуватості. Проте очевидно, що вимога обов’язкового обвинувального вироку за основним злочином значно б ускладнила припинення й розслідування “відмивання” [8, 227].

Інші науковці вважають, що задля притягнення до відповідальності за фактом вчинення легалізації достатньо підозри органів досудового розслідування щодо вчинення предикатного злочину [9, 305-307]. У статті 276 КПК України зазначено, що за наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий або прокурор повідомляють особу про підозру у вчиненні злочину. Тобто коли є достатньо доказів, які вказують на вчинення злочину певною особою, слідчий або прокурор виносить письмове повідомлення про підозру.

На перший погляд повідомлення про підозру може свідчити про те, що дослідження предмета доказування в конкретному кримінальному провадженні є завершеним. Але в момент повідомлення про підозру передчасно вважати, що завдання кримінального провадження щодо повного розслідування, визначене у ст. 2 КПК України, є виконаним, оскільки ще не вислухані та не перевірені аргументи підозрюваного на свій захист, після чого дослідження обставин кримінального провадження має бути продовжено, а тому рішення слідчого або прокурора щодо винності особи, яка повідомляється про підозру, не може бути остаточним. Тому факт повідомлення про підозру не означає, що дослідження предмета доказування є завершеним. З огляду на це, справедливим і вірним є твердження М.С. Шумила, який зауважує, що доказування в кримінальному провадженні закінчується постановою вироку суду. На думку вказаного автора, до того часу, поки доказування не завершено, “знання про існування кримінально-правових відносин буде більше чи менше вірогідним, що не виключає формування нового знання про їх відсутність” [10, 135].

Іншої позиції дотримуються дослідники, стверджуючи, що досудове розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є обґрунтованим, коли вже розслідується предикатний злочин [11, 15]. Як один із вагомих аргументів вказаної позиції наводиться та обставина, що з моменту скоєння злочину, передбаченого ст. 209 КК України, до набрання законної сили вироку за предикатний злочин може пройти значний проміжок часу, через що стає неможливим відстеження й вилучення доходів, одержаних злочинним шляхом.

Однією з обов’язкових умов кваліфікації діяння за ознаками вчинення злочину, передбаченого ст. 209 КК України, є злочинний шлях здобуття доходів. З огляду на це, доцільно паралельно з розслідуванням основного злочину досліджувати обставини вчинення легалізації незаконно здобутих доходів. Окреме розслідування кожного із цих проваджень є непростим самотійним процесом, у ході якого багато часу витрачається на проведення значної кількості слідчих (розшукових) дій, складних судових експертиз і виконання за межами країни клопотань про надання правової допомоги.

До того ж у п. 2 ч. 8 ст. 216 КПК України встановлено, що досудове розслідування у провадженнях із легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним

шляхом, проводиться без попереднього або одночасного притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення предикатного злочину, зокрема в разі, коли: 1) предикатний злочин вчинено за межами України, а легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, - на території України; 2) факт вчинення предикатного злочину встановлений судом у відповідних процесуальних рішеннях. В інших випадках законодавцем не визначено умови притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення предикатного злочину.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень про економічні злочини дає підстави для висновку про те, що легалізація злочинних доходів є необхідним елементом певних технологій злочинного збагачення. Організовані злочинними групами вчиняються не одиничні злочини, а сукупності (комплекси) різних, але взаємопов’язаних однією метою злочинів, в яких легалізація доходів відіграє важливу роль щодо приховування, збереження від вилучення злочинно отриманих коштів, майна (доходів). Тому розслідування злочинів, передбачених ст. 209 КК України, нерозривно пов’язане з розслідуванням предикатних злочинів, тобто повинно мати комплексний характер. Технології злочинної діяльності об’єднують у собі комплекси взаємопов’язаних злочинів проти власності, господарських, посадових, “комп’ютерних” злочинів і набувають ознак системної діяльності. Одним із головних факторів існування комплексу злочинів як системи є наявність між злочинами такого зв’язку, що поєднує їх в єдиний ланцюг злочинної поведінки. Цей ланцюг характеризується наявністю основних (предикатних) і супутніх злочинів, які передують легалізації. Причому супутні злочини виступають формою, способом чи необхідною умовою вчинення предикатного злочину [12, 30].

Отже, при розслідуванні кримінальних проваджень, пов’язаних з легалізацією, основна увага приділяється доведенню факту вчинення основного злочину. Такий підхід видається цілком обґрунтованим, оскільки, як показало дослідження, приблизно по кожному другому провадженні, розпочатому за ознаками ст. 209 КК України, ознаки злочинів виявляються в ході досудового розслідування фактів вчинення основного злочину. Тому ми вважаємо, що притягнення до відповідальності одночасно за злочин, передбачений ст. 209 КК, і так званий основний, який є джерелом отримання злочинних доходів, не тільки не суперечить принципу презумпції невинуватості, але й сприяє повному та своєчасному встановленню всіх обставин вчиненого злочину. Це пояснюється, по-перше, тим, що в ст. 209 КК України йдеться про набуття прав на доходи, які одержані внаслідок вчинення злочину, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, при цьому мова ніяк не переходить на характеристику особистості, що легалізує тіньові доходи (тобто особа, що намагається здійснити операції з цими доходами, що не називається, “винною”); по-друге, з точки зору криміналістики, розслідування злочинів, що об’єднані спільним злочинним наміром і знаходяться в єдиному злочинному ланцюжку, за загальним правилом, доцільно проводити в рамках єдиного кримінального провадження (якщо немає підстав для виділення кримінального провадження). Адже ці діяння мають спільність механізму вчинення та слідової картини, що зумовлює формування доказів, які здатні встановлювати одночасно обставини і злочинного отримання злочинних доходів, і способів їх легалізації (наприклад, такими властивостями можуть володіти показання різних суб’єктів, протоколи

слідчих (розшукових) дій: оглядів, обшуків, тощо). У будь-якому разі проведено досудове розслідування за фактом зазначених злочинів (основного, яке є джерелом тінювих доходів, і додаткового, пов'язаного зі справою їх легалізації), зазвичай є більш якісним і повним. Навпаки, якщо очікувати винесення і вступу в законну силу обвинувального вироку за основним злочинном, то з плином часу об'єктивно втрачається ряд слідів злочину та інша доказова інформація, що підтверджує факт відмивання злочинних доходів.

Література

1. Основні показники органів досудового розслідування за 2013-2015 роки. Статистична інформація. // Портал Генеральної прокуратури України. - 2015. - [Електронний ресурс]: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112169&libid=100820&c=edit&_c=fo.
2. Берназ В. Доказування обставин вчинення кримінального правопорушення за чинним КПК України / В. Берназ // Право України. - 2013. - № 11. - С. 173-178.
3. Ільченко С.Ю. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: процесуальні проблеми досудового розслідування та шляхи їх подолання / С.Ю. Ільченко // Кримінальне право України. - 10/2006. - № 10. - С. 32-41.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. - Київ: Канон, А.С.К., 2002. - 1104 с.
5. "Грязные" деньги и закон. // Правовые основы борьбы с легализацией преступных доходов / под общ. ред. Е. А. Абрамова; сост. В. С. Овчинский. - М: Арсис, 1994. - 161 с.

6. Алиев В.М. Уголовная ответственность за легализацию (отмывание) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем / В.М. Алиев, И.Л. Третьяков // Российский следователь. - 2002. - № 5. - С. 9-16.

7. Попович В.М. Економічно-кримінологічна теорія детінізації економіки: монографія / В.М. Попович. - Ірпінь: Академія ДПА України, 2001. - 403 с.

8. Аркуша Л.І. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності: характеристика, виявлення, розслідування: монографія / Л. І. Аркуша. - Одеса: Юридична література, 2010. - 376 с.

9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Під загальною ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка - Київ: Форум. - 2001. - У 2-х частинах. - Особлива частина. - 946 с.

10. Шумило М.Є. Реабілітація в кримінальному процесі України: Монографія / М.Є. Шумило. - Харків: Арсис, 2001. - 320 с.

11. Клепицкий И.А. "Отмывание денег" в современном уголовном праве / И.А. Клепицкий // Государство и право. - № 8. - 2002. - С. 9-18

12. Виявлення, розкриття та розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України): науково-практичний посібник / Ю.М. Дьомін, О.Є. Користін, І.Є. Мезенцева, С.С. Чернявський. - К.: Національна академія прокуратури України, 2009. - 148 с.

Павлютін Ю.М.,
здобувач кафедри адміністративного
права та процесу
ОДУВС

Надійшла до редакції: 12.09.2015

УДК 343.985:343.102

ЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Подобний О. О.

Обґрунтовано, що в умовах чинного оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства оперативний пошук можна розглядати не тільки як початкову форму оперативно-розшукової діяльності, а ще і як елемент інформаційного забезпечення розслідування злочинів у його негласній чи гласній формах.

Ключові слова: оперативний пошук, оперативно-розшукова діяльність, досудове розслідування.

Обосновано, что в условиях действующего оперативно-розыскного и уголовного процессуального законодательства оперативный поиск можно рассматривать не только как начальную форму оперативно-розыскной деятельности, но и как элемент информационного обеспечения расследования преступлений в его негласной или гласной формах.

Ключевые слова: оперативный поиск, оперативно-розыскная деятельность, досудебное расследование.

It is proved that under the existing norms of secret and criminal procedural legislation surveillance search can be seen not only as an initial form of secret and

© О.О. Подобний, 2015

investigative activities, but also as an element of informational supplement of crime investigation in its tacit or transparent forms.

Keywords: quick search, operational activities, pre-trial investigation.

Теорією оперативно-розшукової діяльності (далі - ОРД) достатньо розроблено три основні її організаційно-тактичні форми. Поряд із запобіганням злочинам і оперативною розробкою, як першу із цих форм виділяють виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес, тобто оперативний пошук, актуальні проблеми якого в різний час досліджували В.М. Атамажитов, В.О. Біляєв, О.Ю. Бусол, А.С. Вандишев, О.Ф. Долженков, І.П. Козаченко, О.Г. Лескар, Б.Я. Нагіленко, В.П. Німчик, С.С. Овчинський, Ю.Ю. Орлов, М.Б. Саакян, І.Р. Шинкаренко, Є.М. Яковець та ін.

Реалії чинного оперативного та кримінального процесуального законодавства, а також практики роботи оперативних підрозділів та органів досудового розслідування потребують переосмислення значення багатьох центральних категорій ОРД і передусім оперативного пошуку.

Уперше окрема організаційно-тактична форма,

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**